

Libellenwaarnemingen uit 1994

Inleiding

De zomer van 1994 was een topjaar voor libellen, waarin zeer vele spectaculaire libellewaarnemingen zijn gedaan. Dit komt enerzijds doordat er dit jaar ontzettend veel waarnemingen van libellen zijn binnengekomen (voor een groot deel afkomstig uit het Libellenprojekt van de Jeugdbonden), anderzijds is een deel van de spectaculaire waarnemingen te verklaren door de zeer warme julimaand (wat een verklaring voor het zien van enkele zeer zeldzame zwervers is).

In dit artikel wordt een deel van deze waarnemingen op een rijtje gezet. Dit is een voorlopig artikel: de definitieve versie van dit artikel zal als 'het Libellenjaar 1994' binnenkort in het Contactblad van de Nederlandse LibellenOnderzoekers verschijnen.

Voorzomersoorten

Laat ik bij het bespreken van de waarnemingen in het voorjaar beginnen. Cathelijne Gommers uit Tilburg heeft dit jaar de populatie van de *Beekrumbout Gomphus vulgatissimus* langs de Beerze bij de Loght onderzocht. De grootste aantallen had ze op 11 mei toen ze tussen de Logterbrug en de vistrap maar liefst 123 mannetjes, 75 vrouwtjes en 137 larvehuidjes telde! Tot nu toe was wel bekend dat deze populatie redelijk groot was, maar er waren nooit meer dan 20 individuen tegelijkertijd geteld. Dat de soort hier in zulke grote aantallen voorkomt is werkelijk grandioos! Deze plaats is eigenlijk de enige echte zekere populatie van de soort in Nederland. Vorig jaar zijn in de Keersop ter hoogte van Valkenswaard door het Waterschap de Dommel *Gomphus*-larven gevangen die vermoedelijk van deze soort zijn. Verder zijn er dit jaar langs de Maas enkele waarnemingen van de Beekrumbout gedaan. Door John Hannen werd in de omgeving van Roermond een individu verzameld. Daarnaast werden door Gijs Kurstjes enkele exemplaren op de Belgische oever van de Grensmaas gezien. Jan Hermans heeft een deel van de Maas naar deze soort afgezocht, maar heeft hem daar niet gezien. Het vermoeden zou kunnen bestaan dat *Gomphus vulgatissimus* zich niet in de Maas zelf, maar eerder in de zijbeken van de Maas voortplant. Lieftinck schreef over de biotoop van deze soort in 1925: '... ook aan snelstromende beken, met ondiepe steenachtige bedding; vooral daar waar deze in de grote rivieren uitmonden'. Opletten dus het komende jaar in de tweede helft van mei en de eerste helft van juni op dit soort plaatsen!

We blijven nog even in de maand mei. Na 10 jaar niet in Nederland te zijn waargenomen zag Geert de Knijf dit jaar een exemplaar van de Oostelijke witsnuitlibel *Leucorrhinia albifrons*: een uiterst zeldzame soort die deze eeuw slechts van 6 plaatsen uit Nederland bekend is. Hij heeft een uitgekleurd mannetje van deze soort waargenomen op een open terrein met Jeneverbesstruiken onder Aekinga (218.3 - 550.9) bij Appelscha in Noordwest Drente. De beschrijving van Geert duidt erop dat het deze soort moet zijn geweest: "het achterlijf is grotendeels zwart en de eerste segmenten blauwgrijs, het achterlijf is overal even breed zonder versmalling en duidelijk witte achterlijfsaanhangsels; pterostigma van boven zwart". Hij trof het individu aan rustend op bladeren van een boom langs een dreef. Op deze plek waren verder nog enkele individuen van de *Venwitsnuitlibel Leucorrhinia dubia* aanwezig. Ongeveer 400 meter ten westen van deze plek ligt een klein ven: de Kraaiheidepollen. Dit ven herbergt volgens Wouter de Vlieger een van de grootste populaties de Tengere pantserjuffer *Lestes virens* van de omgeving. Mogelijk is dit het ven waar de soort zich voortplant. Mocht je deze soort tegen komen: verzamel hem nooit, maar maak er foto's van of beschrijf hem. De soort is in heel West Europa namelijk uiterst zeldzaam en komt vrijwel altijd in zeer kleine - en daarmee kwetsbare - populaties voor.

Twee voorzomersoorten die dit jaar algemener waren dan gebruikelijk waren de *Bruine korenbout Libellula fulva* en de Vroege glazenmaker *Aeshna isosceles*. De eerste soort werd dit jaar op tenminste 17 plaatsen gesignaleerd. Dit was ondermeer voor het eerst in de directe omgeving van het kasteel Haarzuilen ten westen van Utrecht, waar Kees Haringsma daar bij een plas enkele tientallen individuen aantrof. Verder werden er onder meer 40 individuen van deze soort bij 'Eikelhof' ten noorden van Deventer gevonden. De andere topjaren van deze soort waren 1986 en 1991 geweest. Het lijkt vrijwel zeker dat deze topjaren voor heel Nederland opgaan, maar daar zou nog eens nauwkeurig naar gekeken kunnen gaan worden. De vroege glazenmaker *Aeshna isosceles* werd dit jaar ondermeer door Bastiaan en Wouter Wakkie op enkele plaatsen bij Amsterdam aangetroffen en door Vincent Kalkman op 2 juli in de Flevopolder (144 - 491), plaatsen

waar de soort in andere jaren doorgaans ontbreekt.

Zuidelijke soorten

Dan nu de spectaculaire reeks van waarnemingen van zuidelijke soorten die dit jaar gedaan werden. Allereerst natuurlijk de grote hoeveelheid waarnemingen van de Zwervende pantserjuffer *Lestes barbarus*. Robert Ketelaar heeft een groot deel van de jeugdbondswaarnemingen van dit jaar van deze soort in de vorige Libellennieuwsbrief op een rijtje gezet. Hij vermoedt dat een deel van de waargenomen individuen zich hier voortgeplant heeft en een ander deel zuidelijke zwervers zijn. Buiten de door hem opgesomde waarnemingen is de soort op nog meerdere plaatsen waargenomen. In Meijendel, de duinen bij Wassenaar, werd deze soort zowel vorig jaar als dit jaar gefotografeerd door Barbara Cook. In Zuid Flevoland bij de Tureluurweg (150 - 481) werd op 23 augustus een mannetje van deze soort gezien door Berend Voslamber (dit is vrijwel zeker de eerste waarneming in de IJsselmeerpolders). In Noord Brabant werd de soort door Bert Krombaghs dit jaar op maar liefst 21 plaatsen gezien. Ook in Limburg werd de soort op meerdere plaatsen waargenomen door Jan Hermans en Willem Renema. Willem heeft daarnaast de eerste waarneming van de soort in de provincie Utrecht gedaan. Dit is tevens de meest merkwaardige waarneming van deze soort in Nederland zou ik zo zeggen: op 12 september zag hij op de Uithof, Utrecht, een mannetje en wel in de bibliotheek van Aardwetenschappen. Hij heeft hem gevangen en buiten het gebouw weer los gelaten.

Henk Verlinde uit Terneuzen stuurde een brief aan het Libellenproject met de sensationele mededeling dat hij vorig jaar in Zeeuws Vlaanderen een zeer kleine populatie van de Vuurlibbel *Crocothemis erythraea* had ontdekt. In drie zandputjes had hij zowel vorig jaar als dit jaar gedurende enige maanden tijd deze soort daar waargenomen. Hij heeft een exemplaar verzameld, maar ook zijn beschrijving laat er geen twijfel over bestaan dat het deze soort betreft: "*Sympetrum*-soorten zijn rood, maar de mannetjes van *Crocothemis erythraea* zijn veel feller rood; het gedrag lijkt verder meer op de Gewone oeverlibel *Orthetrum cancellatum*: mannetjes vliegen laag over het water en gaan regelmatig plat op de grond in de omgeving zitten". Deze soort is slechts een hoogst enkele keer in Nederland gezien en de laatste keer was 30 jaar geleden. Ook de waarschijnlijke voortplanting van deze soort is uniek: dit was nog nooit eerder in Nederland en zo noordelijk in Europa het geval. Overigens sluit deze vindplaats aan op de waarnemingen van deze soort die de laatste jaren in West-België zijn gedaan.

En dan nu 2 soorten die respectievelijk ongeveer 30 en 55 jaar lang niet in Nederland gesignaleerd waren. Ten eerste de Zuidelijke glazenmaker *Aeshna affinis*. Deze soort werd door René Krekels langs de Waal ten westen van Nijmegen ontdekt. Hij plukte het individu uit het gras, terwijl daarboven een aantal exemplaren van de Paardebijter *Aeshna mixta* vlogen. Dit geeft het belang aan alert te zijn wanneer je een groep *Aeshna mixta*'s ziet vliegen: *Aeshna affinis* kan er tussen zitten! In 1991 werd deze soort aan de Belgische zijde van de grens ten zuiden van Eindhoven gezien, maar nu dus echt een Nederlandse waarneming. Er werden dit jaar nog twee ongedocumenteerde - mogelijke - waarnemingen van deze soort in Nederland gedaan.

Ten tweede de Zuidelijke keizerslibel *Anax parthenope*. In het Contactblad zal Jan van Tol zijn zichtwaarneming van deze soort in de Vliet bij Winterswijk beschrijven. Waarnemingen van deze soort in Noord-Belgie (oa. in 1984 bij Turnhout) en bij Keulen (in de periode 1983 - 1985) maken het aannemelijk dat de soort haar areaal aan het uitbreiden is. Beide bovengenoemde zuidelijke soorten hebben echter nog geen vaste voet in Nederland gezet.

Nazomersoorten

Op een nazomervergadering van de JNM in Drente werd de Noordse Glazenmaker *Aeshna subarctica* op een vennetje ten westen van het biologisch station van Wijster gevangen en gefotografeerd. Deze soort lijkt in Drente toch wel op meerdere plaatsen voor te komen, maar wel meestal in zeer kleine aantallen. Deze soort werd dit jaar ook door Gerard Abbingh gevangen, gefotografeerd en losgelaten in het gebied in Drente waar hij enkele jaren geleden al een larvehuidje van deze soort had gevonden (ik meen het Meindersveen).

Op twee plaatsen werden dit jaar grotere aantallen van de Bandheidlibel *Sympetrum pedemontanum* waargenomen. Een tiental exemplaren bij het Plateaux ten zuiden van Valkenswaard door F. Kapteijns. Bij een plasje ten zuidwesten van Bergeijk werden verder maar liefst 200 individuen waargenomen door Mercelissen. Met name op deze laatste plaats is voortplanting waarschijnlijk.

Overige soorten

Dit jaar was er door de JNM (Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming) een Libellen fietszoka (zomerkamp-op-de-fiets) was georganiseerd met als doel: libellen kijken, op naam brengen en waarnemingen doorgeven. Op hun tocht van Nijmegen naar Drente hebben hun enkele heel leuke waarnemingen gedaan. De Tengere pantserjuffer *Lestes virens* werd ondermeer in Drente gevangen. Zeer speciaal was de waarneming van de Gevlekte glanslibel *Somatochlora flavomaculata* in de Wieden. Deze waarneming is vrijwel zeker van een zwervend individu. Ook in andere warme zomers zijn in het verleden wel losse waarnemingen in noord-Nederland gedaan. Deze soort plant zich in Nederland slechts zeer lokaal voor. De beste plaats om deze soort te kunnen zien bleek dit jaar bij de moerassen van de Hoort en Budel-Dorplein aan de westzijde van de Zuid-Willemsvaart onder Weert te zijn. Hier werd dit jaar ook de Beekoeverlibel *Orthetrum coerulescens* in tientallen exemplaren aangetroffen evenals de Bruine winterjuffer *Sympecma fusca*.

Niet zeldzame soorten

Na de opsomming hierboven van al die zeldzaamheden (de een nog zeldzamer dan de ander) zijn er afgelopen jaar natuurlijk ook onder de algemenere soorten interessante zaken te zien geweest. De Grote keizerslibel *Anax imperator* werd op maar liefst 130 plaatsen waargenomen. Daaronder waren redelijk wat noordelijke waarnemingen: op Terschelling de Noordvaarder, Beatrixoord, Internaatsveen, Landgoed Terborgh en ook een op de Knardijk.

Verder was dit jaar de Geelvlakheidlibel *Sympetrum flaveolum* vrij algemeen. De Bruinrode heidelibel *Sympetrum striolatum* was dit jaar algemener dan hij jaren was geweest in Nederland. Dat beide soorten in één jaar tegelijkertijd algemeen in Nederland voorkomen komt op zich niet zo vaak voor.

Marcel Wasscher